

Korrespondentieadres

M. P. Mazeland, Stichting Voorlichting Huishoudwetenschappen, Postbus 391, 6700 AJ Wageningen.
J. A. C. van Ophem en A. C. L. Zuidberg, Landbouwhogeschool, Vakgroep huishoudkunde, Postbus 8060, 6700 DA Wageningen.

Marko Mazeland is medewerker van de Stichting Voorlichting Huishoudwetenschappen, onder meer belast met de eindredactie van het Vakblad voor Huishoudkunde en de coördinatie van het project Bundeling lesmateriaal huishoudkunde.

Drs Johan van Ophem is wetenschappelijk medewerker van de vakgroep huishoudkunde van de Landbouwhogeschool, met als aandachtsgebied de economie van de dagelijkse verzorging.

Ir Lida Zuidberg is als kontrakt-onderzoeker werkzaam bij de Landbouwhogeschool (werkgroep konsumentengedrag), alwaar zij momenteel onderzoek verricht in opdracht van de SWOKA over energiebesparing in de huishouding en innovatie voor bejaarden.

Boekbespreking

P. J. J. PENNARTZ. De kern van het wonen op het spoor. Muiderberg, Coutinho, 1981. 167 pp. ISBN. 90 6283 563 5. prijs f 27,50.

'Het verschijnsel wonen heeft een kern die niet meer in maten en cijfers is uit te drukken. Die kern heeft maken met de betekenis die woonhuis en woonbuurt voor mensen hebben, met de intensiteit waarmee bewoners op hun woonhuis en woonomgeving betrokken zijn, met de ervaring van zich thuis voelen. Die kern van het wonen heeft ook te maken met het beleven van sfeer, sfeer in het woonhuis, sfeer in het bejaardenhuis of verpleeghuis, sfeer in de buurt, sfeer in de binnenstad. Dergelijke ervaringen zijn niet alleen slechts voor een klein deel meetbaar, zij zijn evenmin direkt waarneembaar. Volgens de regels van het traditionele sociaal-wetenschappelijke onderzoek kunnen die ervaringen niet meer dan randverschijnselen zijn. In dit boek worden zij centraal gesteld.'

Aldus Pennartz in het voorwoord bij zijn boek 'De kern van het wonen op het spoor'. Daarin werkt hij onder meer delen van het onderzoeksmateriaal van zijn dissertatie, die onder de titel 'Mensen en ruimte' in 1979 verscheen, verder uit. Het gaat daarbij met name om gesprekken die hij voerde met 25 gezinnen. Door steeds maar door te vragen probeerde hij tot de kern van het wonen door te dringen. Dit materiaal is thans verwerkt en in een bredere context geplaatst.

Het boek is als volgt opgebouwd. In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op het *verschijnsel 'wonen'*, waarin men drie dimensies kan onderscheiden: een utilitaire, een sociale en een existentiële. Die zijn allemaal van belang als men wil begrijpen wat woning en woonomgeving voor mensen betekenen. De meeste ruimte in huis is nuttige en 'objektief' noodzakelijke ruimte om een huishouding te kunnen voeren. 'Maar,' zegt Pennartz, 'schijn kan bedriegen.

In het kader van de *utilitaire* (gebruiks-) dimensie komen vervolgens in hoofdstuk 2 de ruimtes met de minst duidelijke bestemming aan de orde: de kelder en de berging. Uit de verzamelde materiaal blijkt dat die ruimtes verschillende functies hebben, waarvan er drie overwegend tot de sociale dimensie behoren (b.v. *samen* bezig zijn met een hobby). Twee ervan hebben onmiskenbaar betrekking op de mogelijkheid tot *privacy* in huis (een kind kan op zolder *ongezien* zijn gang gaan).

Over die *privacy* gaat het derde hoofdstuk. Door middel van de *kontrastgroepenanalyse-methode* probeert Pennartz wensen, gedrag en waardering van de woning t.a.v. *privacy* te verklaren uit kenmerken van de woning. Dit is maar zeer ten dele gelukt, maar dat ligt volgens de auteur niet aan de gebruikte onderzoeksmethode. Waar het gaat om de *beleving* van dingen garanderen harde cijfers nog geen precisie van inzicht.

Door middel van de *fenomenologische* methode probeert hij daarom dichter bij de *kern* van het wonen te komen. In hoofdstuk 4 wordt op deze methode in gegaan en wordt het verschijnsel 'sfeer in huis' eraan onderworpen. Letterlijke teksten van gesprekken die over dat onderwerp gaan worden geanalyseerd. Men kan in sfeer, gezelligheid, verschillende 'structuren' onderscheiden, zoals: bij elkaar zijn, beschikbaar zijn voor elkaar; tot rust gekomen zijn, klaar zijn met het werk. Ook de rol van het woningontwerp bij het beleven van gezelligheid komt aan de orde.

In hoofdstuk 5 staat het *zich thuis voelen* centraal: wat bepaalt of men zich ergens thuis voelt of niet? Een fenomenologische analyse van de gevoerde gesprekken leidt hier tot een tiental structuren.

In het laatste – zesde – hoofdstuk gaat de auteur in op *maatschappelijke veranderingen* die gevolgen kunnen hebben voor het wonen: de ontwikkeling van arbeidstijd en vrije tijd en functies van de huishoudelijke sektor. Dat het toekomstperspectief niet noodzakelijk somber is blijkt uit de slotparagraaf 'Vijf vrolijke notities'.

In 'De kern van het wonen op het spoor' passeert een grote verscheidenheid van onderwerpen de revue: theorieën, methoden en technieken, waarnemingen en beschouwingen, allemaal – het een meer dan het ander – toegespitst op het wonen. Die verschillende onderwerpen worden via logische stappen met elkaar verbonden: de lezer wordt als het ware meegevoerd door het boek. Op enkele plaatsen probeert de schrijver hem/haar bovendien 'actief mee te laten doen', zonder dat dit overigens storend is. Heldere samenvattingen aan het einde van ieder hoofdstuk zorgen ervoor dat de lezer de draad niet kwijtraakt.

'De kern van het wonen op het spoor' is dus helder geschreven. Bovendien is het een leuk boek. Aan de ene kant misschien omdat het alledaagse verschijnsel 'wonen' – en in het bijzonder die moeilijk grijpbare kern daarvan – een onderwerp is waarbij velen zich betrokken zullen voelen. Maar aan de andere kant toch zeker ook door de manier waarop het speuren naar die kern wordt beschreven. Leerzaam ook, want alles wat in het kader van het boek belangrijk is wordt uitgelegd. Zo krijgen we onder andere de visie van verschillende filosofen op het wonen in beknopte vorm voorgeschoteld, wordt de maatschappelijke context van het wonen uiteengezet, enz.

In de meeste hoofdstukken wordt de tekst verlevendigd door de weergave van delen van gesprekken – wat overigens vaak noodzakelijk is in het kader van de fenomenologische onderzoeksmethode.

Pennartz laat zich er niet over uit voor wie zijn boek precies bestemd is. De omslag van het boek geeft daar wel een aanwijzing van: 'Dit is een boek dat ontwerpers en bouwers door de ogen van de gebruikers naar de gebouwde omgeving doet kijken. Een boek, dat anderen bewust kan maken van de ruimtelijke consequenties van het tussenmenselijke gebeuren in het leven van alledag.' Ik zou dat eigenlijk ruimer willen zien, ook omdat men weinig voorkennis nodig heeft om het boek te kunnen lezen. Dit boek is aan te bevelen voor iedereen die in studie of beroep met 'de wonende mens' te maken heeft en voor al diegenen die meer over (de kern van het) wonen willen weten.

M. van de Vijver

N.b. Eerder verscheen in dit blad van P. J. J. Pennartz een artikel onder de titel 'Sfeer in huis als onderwerp van fenomenologisch onderzoek'. (*Vakblad voor Huishoudkunde* 1 (3) 85-93 (1980).